

Heidegger: *Vom Wesen der Wahrheit* – 1. seminář [1972]

24. 10. 1972

Vhodným mottem úvodu k probírání Heideggerova spisku „*Vom Wesen der Wahrheit*“ by mohla být věta resp. konec věty, kterou začíná čtvrtá kapitola tohoto spisku. Tam je totiž formulován předpoklad, „že jsme hotovi k proměně myšlení“ (35: *gesetzt freilich, daß wir zu einer Wandlung des Denkens bereit sind* – 34). I když to na daném místě míří do konkrétní situace, do konkrétních souvislostí, mohli bychom to vyzvednout a použít jako motto celé knížky. Celá Heideggerova knížka je totiž napsána tak, aby nás oslovila, ale nenechala na tom místě, kde jsme, nýbrž aby nás vedla dál, aby nás vedla jinam, aby nás přivedla k proměně našeho vlastního myšlení. Toho si musíme být vědomi a z toho musíme také vyvodit některé důsledky. Musíme bedlivě sledovat postup a stavbu Heideggerovy studie a musíme pečlivě zatěžkávat každou formulaci, abychom poznali její nosnost a její dosah, její důsažnost. Musíme si být zároveň vědomi, že zejména na začátku najdeme v Heideggerových formulacích řadu navazovacích bodů, které jsou potom v průběhu další studie problematizovány a třeba přímo vyvráceny. To si musíme uvědomovat, protože tam často budeme konfrontováni s tezemi, proti nimž bychom mohli mít a asi také budeme mít řadu výhrad. A za třetí se nesmíme zbavovat žádné rezervovanosti vůči svému okamžitému pochopení daného místa, ale nejenom vůči svému pochopení těchto izolovaných formulací, ale dokonce i metodiky a strategie výkladu. Musíme od počátku počítat s tím, že po prvním přečtení knížky se budeme muset k jejímu znění ještě několikrát vracet, abychom pronikli k jejímu jádru. To není snadné a není to ani možné hned napoprvé. Tak to snad jenom jako několik slov úvodem. A nyní přistupme k oné první části, která je jakousi předmluvou či spíše úvodem.

Hned na začátku najdeme několik Heideggerových rozlišení. Tak kupříkladu tam najdeme rozlišení jednotlivých, a to různých, pravd – a bytostného určení pravdy. Ty jednotlivé pravdy jsou tam uvedeny jako pravdy určitých lidských podniků tak bychom asi mohli shrnout těch několik vypočtených, vyjmenovaných záležitostí, o nich tam je řeč. Jde o životní zkušenost, hospodářský propočet, technické úvahy, politickou chytrost, vědecký výzkum, umělecký výtvar, myslitelskou úvahu, kultickou víru. Snad bychom tedy mohli najít společného jmenovatele, že tam všude jde o lidskou aktivitu, o určitý rozvrh činnosti, o určitý podnik člověka. A proti tomuto lidsky aktivnímu podnikání je postavena pravda ve svém bytostném určení. Tak to je první věc. Snad jenom malou poznámku: německy se mluví o „*Wesen*“, což se obvykle překládá jako „podstata“. Tedy proti jednotlivým pravdám je tady postavena podstata pravdy. Ovšem překladatel měl právem pochybnost o tom, zda může použít českého slova „podstata“, což je vlastně etymologicky věrný překlad latinského „*substantia*“ (nikoli „*essentia*“). A to tím spíše, že české „podstata“ nepřipouští takovou práci se slovem, jako německé „*Wesen*“, uvážíme-li, že Heidegger používá také slovesa „*wesen*“, takže např. může říci, jak uvidíme, „*das Wesen west*“, což bychom překládali jako „podstata podstatí“ nebo „podstatuje“, což nejde, to je vyloučeno. A proto onen na první pohled mnohem neurčitější a problematičtější překlad „bytostné určení“ se ukazuje vhodnější, neboť např. ono „*das Wesen west*“ se dá přeložit jako „bytostné určení bytostně určuje“. Tak to je jen k překladu slova *Wesen* v češtině.

Jakým způsobem je určena difference obou členů té první rozlišené dvojice? Říká se tam, že otázka po bytostném určení pravdy přihlíží k tomu jedinému, co vyznačuje každou pravdu vůbec jako pravdu. Tedy z toho můžeme vyvodit za prvé, že pravda ve svém bytostném určení vyznačuje (*auszeichnet*) každou jednotlivou pravdu. A vyznačuje ji jakožto pravdu. Na druhém místě můžeme z dané formulace vyvodit, že jednotlivých pravd je celá řada, je mnoho, kdežto pravda ve svém bytostném určení je jediná. Mluví se tam o tom, že otázka po bytostném určení přihlíží k tomu jedinému, co každou pravdu vůbec vyznačuje jako pravdu. A za třetí, že taková jednotlivá pravda, která v zásadě je jenom jednou z mnoha jiných, není vlastně v plném slova smyslu pravdou, a proto se tam slovo „pravda“, které ji označuje, dává do uvozovek. Snad by bylo možno připomenout, že hned ten první odstavec ukazuje, jakým způsobem chce Heidegger naše myšlení vést k oné proměně, o níž jsme se zmínili na počátku. Když říká, že naše otázka se nestará o to, je-li to zrovna pravda praktické životní zkušenosti, nebo hospodářského propočtu, atd., tak to slovo pravda v tomto výčtu jednotlivých,

konkrétních pravd je uvedeno ještě bez uvozovek, kdežto na konci tohoto odstavce už je problematizováno oněmi uvozovkami. To je zřetelný posun v rámci jediného, prvního odstavce.

Ale máme tam ještě jiné dvojice. Tak tedy za druhé tam máme rozlišení mínění a odhadování na jedné straně a skutečné pravdy, jak tam čteme, „skutečné pravdy, která nám dnes poskytuje měřítko a stanovisko“, na straně druhé. To je už druhý odstavec; toto rozlišení je na rozdíl od rozlišení v prvním odstavci zapojeno do kontextu, který je předznamenán svým zaměřením jakoby proti postupu Heideggerova myšlení. Je to kontext námitky. Hned na začátku přichází otázka, která dosavadní postup problematizuje – táže se, zda nezacházíme otázkou po bytostném určení pravdy k pouhým prázdným obecninám, neukazuje-li se takto přehnané tážení jako doklad bezednosti vši filosofie – tedy je tam problematizována filosofie sama a její postup – a pozitivně je ta námitka fundována tak, že přece řádně zakotvené, ke skutečnosti obrácené myšlení musí přece hledat skutečnou pravdu, která nám dnes poskytuje měřítko a stanovisko, proti pouhému zmatku mínění a odhadování, nebo proti zmatku pouhého mínění a odhadování. Tedy to je ta druhá dvojice, na jedné straně pouhé mínění a odhadování proti skutečné pravdě na straně druhé.

A konečně na třetím místě je ještě jedna dvojice, zčásti už je pojmenována jedna strana, jeden partner v tom druhém odstavci, totiž otázkou, zda takové přehnané tážení neukazuje bezednost vši filosofie, tedy jedním partnerem, jednou stranou té dvojice je filosofie. A proti filosofii se staví něco, co v rámci té námitky je dosud anonymní, ale co je odhaleno v odstavci následujícím. A to už je ovšem odstavec, který odpovídá na námitku, je to odstavec Heideggerova vlastního postupu. Heidegger se ptá po tom, co ujišťuje že se nesmíme lehko přenést přes vážnost té námitky, po tom, kdo z těch pochyb mluví. Ukazuje se, že je velmi důležité vědět, kdo je ten tázající, kdo je ten pochybující a co o něm víme, co o něm můžeme říci. A odhaluje ho jako tzv. zdravý lidský rozum, tj. to „zdravý“ dává do uvozovek, aby hned bylo naznačeno, že to je jen tak zvaný zdravý lidský rozum, ale ve skutečnosti že to s tím zdravím asi nebude tak docela v pořádku. Co se z Heideggerova textu o vztahu mezi lidským „zdravým“ rozumem, nebo jak se tam na některých místech také říká, prostým lidským rozumem, a mezi filosofií dozvídáme? Čteme, že prostý rozum je hluchý k řeči filosofie, a proto že nemůže být filosoficky nikdy vyvrácen. A filosofie by jej ani neměla chtít vyvrátit. A to nejenom proto, že si musí uvědomit, že je k její řeči hluchý, ale proto, že jeho nesnáž tkví hloub. Není jen hluchý k její řeči, ale je slepý vůči tomu, o čem ona mluví. Tedy nejenom že není prostý rozum poslouchat, co říká filosofie, ale není schopen ani vidět to, o čem filosofie vlastně chce mluvit. To vypadá naprosto beznadějně. A v této své nouzi se samozřejmě prostý lidský rozum také musí o něco opírat, k něčemu se obracet, musí sám sebe a své právo nějak prosazovat. A prosazuje je zbraní, které jedině může použít, která jediná mu je k dispozici. Je to odvolání na samozřejmost. Toto odvolání na samozřejmost je vlastně jenom formou jeho neschopnosti, bychom mohli říci, formulovat argument. Kde argument chybí, odvolává se prostý rozum na samozřejmost. Je tedy možno říci do jisté míry: tzv. zdravý rozum je tedy slepý a hluchý i k vlastním nedostatkům. To by mohlo vypadat tak, že je poměrně snadné se z uzavřeného světa tzv. zdravého rozumu dostat, vymanit se z jeho mezí. Ale není tomu tak, protože tento tzv. zdravý lidský rozum není něčím, co by nám bylo vnější, ale co sedí pevně v nás samotných. Čteme tam, že se sami udržujeme na úrovni chápavosti prostého rozumu. My se sami nějak nachylujeme k tomu způsobu myšlení tohoto „prostého“ rozumu a v určitých nekontrolovaných momentech se domníváme rovněž, že jsme zajištěni v oněch mnohotvárných „pravdách“ životní zkušenosti, jednání, bádání, tvorby aj. To jest, my sami předpokládáme, sami jsme nakloněni předpokládat celou radu momentů svého myšlení jako něco samozřejmého. A tak podporujeme odpor tohoto samozřejmého proti všem nárokům sporného, proti nárokům toho, co problematizuje tyto samozřejmosti. Tak to je asi ta nejdůležitější věc: nejenom omezenost prostého lidského rozumu, ale jeho zakořeněnost, jeho mocná schopnost přežívat, udržet se v nějakých zákoutích třeba, v temnějších koutech, a vždy znovu vyrazet kupředu. V žádném případě si nesmíme myslit, že jsme už jednou provždy utekli jeho vlivu, že jsme se z oblasti jeho vlivu vymanili. Vždy znovu musíme kontrolovat, zda jsme neupadli – třeba i nějakým komplikovaným a ne zcela na první pohled průhledným způsobem do jeho tenat.

A úvodní kapitola pak končí takto: musíme-li se už proto ptát na pravdu, žádá „se“ odpověď na otázku, kde dnes stojíme, chce „se“ vědět, jak to dnes s námi stojí. Co to znamená, že se tam mluví o tom „se“ (německy „man“)? A kdo formuluje tyto věty, tyto odstavce? Čteme: volá „se“ po cíli, který má být člověku v jeho dějinách a pro ně vytčen; chce „se“ skutečná „pravda“. A teď tam je: tedy přece pravda. Tento odstavec je formulován Heideggerem, je v něm interpretována tendence, záměr prostého lidského rozumu – to „se“ je ten prostý lidský rozum tento prostý lidský rozum je v nouzi, chce vědět, kde stojíme, chce vědět, jak to s námi stojí a hledá cíl, cíl člověka. Tento cíl je formulován rovněž jako „skutečná pravda“ – i když pravda v uvozovkách, i když „pravda“ s nepochopením, pouze jednotlivá, tj. plurálně založená, tedy celá řada jednotlivých „pravd“ má být cílem, přece jenom jde o pravdu. Jako by se tady přece jenom filosofie na jedné straně a zdravý rozum na druhé, setkaly, jako by na chvíli přišli do velké blízkosti: oběma jde o pravdu. Není to tak, že cesty filosofie na jedné straně a zdravého rozumu na druhé jsou zcela mimoběžné? Není to tak, že se jejich cesty zcela mívají, že prostý lidský rozum je hluchý a slepý, a že nemůže sám ze své strany se s filosofií setkat, a že filosofie, pokud se s ním setká, jej nemůže leč odmítnout? Je přece jenom možné najít místo, kde se zdravý rozum na své cestě setkává, nebo alespoň křížuje, kříží s cestou filosofie? Jestliže oběma jde o pravdu, musíme se ptát: a je to jasné, co to pravda je, co to pravda vůbec znamená? Jak to víme? Jak to ví ten „zdravý“ rozum? Ví to jen citem a všeobecně? Je to jenom nějaké přibližné vědění a lhostejnost k tomuto přibližnému vědění a k jeho přibližnosti? Není ta přibližnost a lhostejnost k přibližnosti něčím neobyčejně ubohým? Něčím ještě ubožejším než pouhá neznalost bytostného určení pravdy? Zase se naznačuje, že i když jakoby jde o totéž, tak nakonec to, jak rozumí zdravý rozum pravdě, je vlastně cosi neobyčejně ubohého, eventuálně ubožejšího než pouhá neznalost bytostného určení pravdy, pouhá nevědomost, pouhá slepota, hluchota. Není to selhání? Zrada? – A tady ten úvod končí.

(Přepis dodatečné rekonstrukce podstatných bodů z průběhu prvního semináře na WW dne 24. 10. 1972)

(Podle mg. záznamu přepsáno 26. 10. v PNP)